

6. *Фартушний А.* Національна ідея як динамічна система духовних вартостей / А. Фартушний // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - Львів : Ін-т народознавства НАН України, 1999. - Вип. 1. - С. 12-38.

7. *Фартушний А.* Українська національна ідея як підстава державотворення / А. Фартушний. - Львів : Вид-во Нац. ун-ту "Львів. політехніка", 2000. - 308 с.

8. *Burton M.* Elity a rozwój demokracji / Michael Burton, Richad Gunther, John Higley. - Warszawa, 1993. - 165 с.

Валерій Шахов,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри державної політики

та управління політичними процесами НАДУ

Вадим Мадіссон,

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри політології, філософії

та україністики Київського національного

університету технологій та дизайну

Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України

У статті розглядаються питання, пов'язані з визначенням сутності поняття "національний інтерес", його роллю в забезпеченні національної безпеки та формуванні державної політики. Аналізується вплив глобалізаційних процесів на характер і зміст національних інтересів країни, на розуміння сутності державного суверенітету, визначається роль геополітичного фактора в даному контексті, розглядається проблема формування сучасної української геостратегії в контексті боротьби за реалізацію національних інтересів і забезпечення національної безпеки країни.

Ключові слова: державна політика, національний інтерес, національна безпека, геополітика, зовнішня політика, глобалізація, геостратегія.

The paper issues connected to the definition of the essence of the concept of "national interest", its role in ensuring national security and public policy making. The influence of globalization on the nature and content of the national interests, the understanding of state sovereignty, defined the role of geopolitical factors in this context, the problem of the formation of the modern Ukrainian geo-strategy in the context of the struggle for the realization of national interests and national security of the country.

Key words: public policy, national interest, national security, geopolitics, foreign policy, globalization, geo-strategy.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими і практичним завданнями. Формування і реалізація національних інтересів є предметом особливої уваги державних інститутів, політичних партій, суспільства в цілому. Це складний і багатоступеневий процес, який потребує об'єднаних зусиль науковців і практичних політиків. Цей процес буде більш ефективним, коли він добре організований, коли існує чітке уявлення про його структурні та функціональні елементи, прямі й зворотні зв'язки між ними. Не менш важливим є аналіз взаємозв'язку між проблемою визначення й реалізації національних інтересів і проблемою забезпечення національної безпеки країни, оскільки саме цей взаємозв'язок по суті визначає характер і спрямування як внутрішньої, так і зовнішньої політики держави, стратегічну лінію її діяльності в середині країни і на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Важливість зазначеної проблеми визначає підвищену увагу до неї. Тому не випадково, що більшою чи меншою мірою вона знайшла своє відображення в працях багатьох як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. На неї звертали свою увагу засновники геополітики Ф.Ратцель і Р.Челлен, вона знайшла своє відбиття у працях їх багатьох послідовників, у тому числі таких відомих політологів, соціологів і геополітиків, як С.Б.Коен, С.Шпігель, С.Хантінгтон, Ч.Лерч, А.Саїд. Її вивчали російські дослідники Г.Дугін, К.Гаджієв, В.Трухачов, Б.Межуєв, М.Молчанов, Г.Поздняков, вітчизняні науковці В.Ліпкан, Г.Ситник, В.Білоус, Ф.Рудич, В.Манжолла, М.Михальченко, Л.Шипілова і багато інших. І хоча проблема ця, здавалося б, уже достатньо висвітлена, вона залишається об'єктом гострих теоретичних дискусій, особливо у зв'язку з тими геополітичними змінами, які відбуваються на міжнародній арені. Тим більше це стосується проблеми впливу цих змін на характер таких ключових геополітичних понять, як державний суверенітет, геополітична роль країни, її геополітика і геостратегія, співвідношення загальнолюдських і національних інтересів тощо.

Мета статті якимраз і полягає в тому, щоб знайти відповідь на зазначені проблеми і з'ясувати, яким чином їх наявність впливає на процес формування і реалізації сучасної української геостратегії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Геополітичні реалії, які віддзеркалюють посилення взаємозалежності всіх суб'єктів міжнародних відносин, об'єктивно підвищують значення і роль загальнолюдського чинника в геополітичному просторі. Вищезазначене змушує Україну, як і інші держави світу, виробляти у зовнішній політиці такі правила поведінки, які були б адекватними сучасній геополітичній ситуації.

Проте ця обставина аж ніяк не означає зневажання чи приниження ролі національних інтересів, так само як і відмову від боротьби за їх реалізацію. Без урахування культурно-історичних традицій і національних цін-

ностей розуміння міжнародних відносин не може бути повним. Історичний досвід і реальна практика переконливо свідчать, що успішному розвитку будь-якої країни найбільшою мірою сприяє саме така політика, яка ґрунтується на національному інтересі.

Національний інтерес - це, по суті, інтегральне вираження інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему та поєднує інтереси кожної людини, інтереси національних, соціальних, політичних груп з інтересами держави. Доволі цікавим є розуміння сутності національних інтересів американськими дослідниками Ч.Лерчем і А.Саїдом, які вважають, що їх ціннісне наповнення ґрунтується на п'яти видах "добра":

- 1) добро окремих громадян;
- 2) добро суспільства в цілому;
- 3) добро держави;
- 4) добро соціально зацікавлених груп у державі;
- 5) добро уряду і його членів [1, с. 11].

Національний інтерес - визначальне джерело формування стратегічної мети, стратегічних завдань, об'єкта спрямувань і напрямів розвитку нації, механізму, методів і форм їх реалізації. Невизначеність і ментальна розбіжність щодо основних критеріїв визначення національного інтересу - ознака розколотості суспільства за інтересами, політичної незрілості пересічних носіїв суспільної думки і представників, які претендують на визнання їх елітарним прошарком нації, у підсумку - несформованості нації. За своєю спрямованістю національні інтереси зорієнтовані на забезпечення виживання та прогресивний розвиток і, певною мірою, лідерства особи, суспільства, держави. Тільки крізь призму їх реалізації та захисту можуть і повинні розглядатися проблеми створення системи національної безпеки, її головна мета, цілі, завдання, принципи функціонування, усі внутрішні параметри.

Досить часто в політичній боротьбі конкуруючі політичні сили намагаються видавати власні партійні інтереси за "національні". Сучасне політичне життя України підтверджує політологічну теорію про те, що в суб'єктивному плані поняття "національні інтереси" часто стає об'єктом політичних спекуляцій з боку різноманітних політичних сил, які конкурують на внутрішньонаціональному політичному просторі, часто лобіюючи замість національних інтересів іноземних держав, транснаціональних структур тощо.

Радикалізація поведінки національних сил у політичній боротьбі навколо визначення "національного інтересу", непримиренність, безкомпромісність в узгодженні позицій між політичними супротивниками, неспроможність на національному рівні дійти згоди в цьому питанні - одна із ознак відкритого й таємного втручання у внутрішні справи України зовнішніх сил в особі головних конкуруючих між собою авторів сучасних геостратегічних проектів формування нового світового порядку.

При визначенні системи національних інтересів України слід урахувати як історичний досвід національного і державного розвитку, так і всі аспекти сучасної геополітичної, історико-культурної, цивілізаційної ситуації. З урахуванням цього Українська держава має розробляти власну модель орієнтації у світовому просторі, повинна мати власний погляд на події, які відбуваються у світі, на близьке і віддалене оточення, з яким вона взаємодіє як самостійний суб'єкт міжнародних відносин.

Отже, національний інтерес - це життєво важлива потреба, яка забезпечує необхідні ресурси й умови життєдіяльності та розвитку нації, суспільства, держави, громадянина та людини; це певне сукупне вираження потреби, яке найповніше задовольняє кожного із представників нації чи народу, незалежно від його політичних та ідеологічних уподобань, релігійних, етнічних чи расових відмінностей [2]. При цьому слід мати на увазі, що взаємодія країн і народів визначається дією кількох геополітичних рівнів безпеки - глобальної, універсальної, міжнародної, регіональної та безпеки окремо взятої держави. І тому в просторово-географічному плані сфера національних інтересів не може обмежуватися національною територією.

Що стосується України, то насправді процеси, які розгортаються у різних регіонах ближчого і навіть далекого зарубіжжя, можуть безпосередньо впливати на стан нації, можливості та перспективи її розвитку і, таким чином, на розуміння та визначення національних інтересів. Відповідно до цього у розумінні сутності національних інтересів країни важливе значення має геополітичне та геостратегічне уявлення про її місце і роль у світі. В даному контексті політологи зазначають, що поняття "національні інтереси" має низку аспектів: геополітичний, внутрішньополітичний та ідеологічний [2].

Геополітичний аспект національних інтересів передбачає збереження суверенітету й територіальної цілісності, а також визначення свого місця і ролі в певному геополітичному просторі, забезпечення балансу сил через міжнародні політичні, військово-політичні, правові, економічні та гуманітарні інститути.

Внутрішньополітичний аспект національних інтересів полягає в забезпеченні стабільного розвитку суспільства і держави, підвищенні життєвого рівня населення країни, а також забезпеченні політичної стабільності та утриманні влади правлячих сил.

Що ж стосується ідеологічного аспекту національних інтересів, то він передбачає обґрунтування різноманітних ідеологічних версій трактування змісту цих інтересів. Національні інтереси можуть трактуватися через ідеологію ізоляціонізму, планетаризму, солідаризму, ліберального інтернаціоналізму і виживання тощо.

У загальному вигляді національні інтереси України - це усвідомлені суспільством і виражені в Конституції України та інших нормативно-пра-

вових актах конституційного рівня у вигляді програмних цільових настанов життєво важливі потреби існування та розвитку природи, людини, соціальної групи, суспільства, держави. З цього погляду національні інтереси - це фундаментальні цінності народу. Саме тому Законом України "Про основи національної безпеки України" національні інтереси визначаються як "життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток" [3].

Виходячи з комплексної природи національних інтересів їх формування і реалізація мають бути прерогативою перш за все держави, яка володіє монополією на легітимну інтерпретацію загальнонаціональних пріоритетів. Проте держава не є єдиним учасником реалізації національних інтересів. У зв'язку з цим доцільно розглянути боротьбу і можливі результати перерозподілу символічної відповідальності у політичному полі національних інтересів між основними його акторами: владою різних рівнів, бізнесовими структурами, провідними партіями тощо. Адже, як свідчить практика, прагнення утвердити певну інтерпретацію національних інтересів досить часто виявляється частиною боротьби за їх цілком конкретні власні інтереси [4, с. 60]. Звідси випливає, що формування національних інтересів за допомогою політичних механізмів є наслідком комплексної та організованої спільної діяльності різних суб'єктів політики, в якій інститути державної влади відіграють ключову інтегративну і керівну роль.

Політичні механізми формування національних інтересів слід розглядати в загальному контексті політичного процесу країни саме тому, що на формат і зміст державно-політичних рішень впливають різноманітні сили, у тому числі й недержавні актори - політичні партії, групи тиску, засоби масової інформації, громадські об'єднання і рухи, зрештою, і масова та індивідуальна активність громадян. Зміст політичних механізмів формування і реалізації національних пріоритетів на державному рівні відбиває певний баланс інтересів і являє собою спільну діяльність індивідів та їх груп щодо легітимного вирішення суспільних проблем за керівної ролі органів державної влади і на підставі використання колективних ресурсів соціуму.

В умовах глобалізації виникає багато питань стосовно змісту та ролі національного інтересу в житті країни. Адже зрозуміло, що в умовах тотального розвитку інтеграційних процесів, подальшої інтернаціоналізації політики і зростання ролі міжнародних організацій об'єктивно відбувається процес звуження національно-державного суверенітету, оскільки посилюється втручання міжнародних організацій у внутрішні справи країни, яка прагне взяти участь в тих чи інших інтеграційних проектах. Скажімо, можливість підписання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС залежить від

виконання Україною аж 19 умов, які були висунені її європейськими партнерами. Тобто останні прямо й відверто нав'язують Україні певне коригування її внутрішньополітичного курсу. Чи збережеться за таких умов значущість національного інтересу і що відбудеться з національним інтересом за наявності тенденції до обмеження національно-державного суверенітету?

Визначення національних інтересів передбачає обов'язкове врахування інтересів інших держав, а також загальнолюдських інтересів. Як зауважують Ч.Лерч і А.Саїд, коли держава наполягає на загальному визнанні її політичної незалежності та свободи вибору й дій, вона перебуває в дилемі, оскільки має припускати таку ж саму свободу і незалежність для інших країн [1, с. 3].

Основна системоутворююча ознака національних інтересів полягає в суворій ієрархії, яка передбачає досягнення головної мети. На її підставі вибудовується решта елементів системи національних інтересів. Ключовими факторами формування національних інтересів є географічне і стратегічне положення, забезпеченість сировинними ресурсами, кількісний та якісний склад населення, рівень економічного розвитку, наявність зовнішніх і внутрішніх загроз, характер внутрішнього устрою тощо. Проблема детермінування національних інтересів є дуже багатоплановою і включає в себе: необхідність забезпечення сприятливих умов для економічного процвітання й захисту вітчизняних виробників, збереження та покращення матеріальних, духовних і моральних основ життєдіяльності громадян, виконання міжнародних зобов'язань, які диктуються геополітичним положенням країни, і т.ін. Інакше кажучи, політичні механізми формування національних інтересів нерозривно пов'язані з основними параметрами економічного, соціального, науково-технічного, культурного і духовного розвитку країни, а також визначаються внутрішньо- і зовнішньополітичними реаліями, в яких вона перебуває.

Суттєвою характеристикою національних інтересів є їх усвідомленість. Усвідомлення всезагальності національних інтересів і необхідності їх узгодженої реалізації перетворює останні в найважливіший орієнтир поточної діяльності держави. Вміння усвідомлювати і чітко висловлювати національні інтереси дозволяє відрізнити державну мудрість від політичного авантюризму і корисливого служіння інтересам вузької групи осіб. Поняття "національні інтереси" відбиває внутрішній суспільний консенсус, який об'єднує в єдине ціле різних в усіх відношеннях людей. Набуваючи в міру поступального розвитку нації все більш універсального для неї сенсу, легітимні політичні механізми формування національних інтересів стають осьовими елементами національної ідеї - системи цінностей, що визначають архетипічні риси і невід'ємні характеристики національної спільноти та відбивають культурну спадкоємність в її духовній історії.

Нарешті, ще одна сутнісна характеристика національних інтересів полягає в їх конкретно-історичності. Національні інтереси складаються протягом тривалого історичного процесу, характер якого має свою специфіку для кожної конкретної нації і визначається її матеріальною і духовною культурою, ціннісними орієнтирами, традиціями, пам'яттю про героїчне минуле тощо. Так, скажімо, та обставина, що Україна протягом століть практично не мала традицій розвитку власної державності, не могла не накласти свого відбитку на характер її національних інтересів в умовах незалежного розвитку. Зокрема, сутність їх багато в чому визначається в наш час необхідністю вдосконалення процесу державотворення, закріплення власної державності, її самозбереження, формування української політичної нації, патріотичного виховання громадян.

Таким чином, маючи об'єктивну основу - соціально-економічну, культурно-історичну, геополітичну - національні інтереси повинні бути певним чином артикульовані. На процес їх артикуляції впливає громадська думка, політична боротьба, рівень політичної стабільності, засоби масової інформації, зміст політичних програм і шляхів реалізації суттєвих потреб нації, які пропонуються різними суб'єктами політичного життя. Саме тому дуже важливу роль у формуванні системи національних інтересів відіграє рівень розвитку громадянського суспільства та його інститутів.

Головним суб'єктом захисту і реалізації національних інтересів виступає держава. Категорія "національний інтерес" враховує участь держави у здійсненні інтересів громадянського суспільства. Отже, національний інтерес віддзеркалює єдність прагнень громадянського суспільства і держави.

Реалізація національних інтересів являє собою складний, тривалий, багатостадійний процес, в якому беруть участь різні суб'єкти політичної системи.

На першому етапі визначається осмислення і формування національних інтересів. На цьому етапі визначаються політичні основи національних інтересів, які закладені в документах і програмах інститутів громадянського суспільства. На другому етапі відбувається оформлення національних інтересів у певні політичні цілі й завдання, які ставлять перед собою держава і суспільство, приймаються рішення щодо їх реалізації. Визначаються пріоритетні національні інтереси, які покладаються в основу головного політичного курсу держави, котрий виступає як стратегія. Життєздатність стратегії залежить від того, якою мірою вона відповідає цим пріоритетним національним інтересам. Нація перебуває в небезпеці, коли їй потрібно принести в жертву свої національні інтереси - об'єктивні потреби матеріального та духовного існування як внутрішньоцілісного та самобутнього соціального утворення. Тому зовсім не випадково, що в контексті політичної науки поняття "національний інтерес" безпосередньо пов'язане з поняттям "національна безпека".

Обидва ці поняття відбивають різні функції політичного процесу, який розділяється на дві стадії: стадію формування і формулювання політичного процесу та стадію його реалізації. Категорія національного інтересу належить до першої стадії, а категорія національної безпеки - до другої.

Національна безпека в політичній науці розглядається як категорія політики, що означає "захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам", до яких належать "наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України" [3]. Основні напрями політики національної безпеки визначаються національними інтересами, тому визначення національних інтересів має передувати формуванню політики, яка забезпечує національну безпеку.

Безумовно, визначити національні інтереси, здійснити тільки теоретичне обґрунтування мети та засобів їх досягнення недостатньо. Не менш важливим є створення відповідної системи необхідних заходів захисту цих інтересів, без чого неможливе гарантування національної безпеки країни.

Зрештою, безпека - це органічне поєднання реалізації прагнення людини до існування в найбільш сприятливих для нормального життя та розвитку умовах і можливості забезпечення з боку державних або громадських організацій необхідного рівня захищеності людини від різного роду ризиків, небезпек, викликів і загроз.

При дослідженні проблем національної безпеки найбільше поширення і схвалення дістає методологічний підхід, згідно з яким її першооснову складають інтереси окремих людей, з яких впливають інтереси суспільства та держави в цілому. При цьому держава розглядається як інструмент, за допомогою якого забезпечуються найкращі умови для розвитку особи, суспільства і самої держави, а узагальнена схема вирішення проблем національної безпеки на досягнутому рівні розвитку її теорії ґрунтується на трьох базових елементах: інтереси - загроза - захист.

Отже, національна безпека тлумачиться як стан суспільства, за якого сукупність державних та суспільних гарантій забезпечує його стійкий розвиток, захист базових інтересів нації, джерел її духовного і матеріального благополуччя від зовнішньої та внутрішньої загрози. Найважливішим критерієм національної безпеки є дотримання балансу життєво важливих інтересів особи, групи, суспільства та держави і особливо їх взаємна відповідальність у забезпеченні безпеки. Останнє є наріжним каменем національної безпеки, і тому повинно перебувати в центрі уваги державної політики національної безпеки.

Національна безпека України забезпечується шляхом проведення важеної державної політики відповідно до прийнятих в установленому по-

рядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах [3].

З урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні, зазначається в Законі України "Про основи національної безпеки України", діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні та нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету й територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав та свобод людини і громадянина, викориненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності й правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу та обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [3]. У зазначеному Законі відповідно дається ґрунтовна характеристика існуючих загроз національній безпеці нашої держави і формуються основні напрями та система її забезпечення.

Проблема реалізації національних інтересів і забезпечення національної безпеки України набула свого подальшого розвитку і в Законі України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики", в якому визначаються принципи і пріоритети державної політики у відповідних сферах [5].

Драматична історія України відбиває особливості її географічного розташування і пов'язана передусім з боротьбою за незалежність, пошуками надійних союзників та спробами налагодити рівноправні, дружні стосунки зі своїми сусідами. Про особливості геополітичного фактора нашої держави та визначення її зовнішньополітичних пріоритетів свого часу писали М. Драгоманов, М. Грушевський, В. Липинський, С. Рудницький, Ю. Липа, І. Лисяк-Рудницький та інші дослідники цієї проблеми.

Сутність проблеми геополітичних орієнтирів понад сімдесят років тому визначив В. Старосольський. "У старі часи, - писав він, - це набувало конкретної форми виразу "Москва чи Варшава, як це існувало в XVII столітті. Зараз це вибір - Схід чи Захід". З Москвою як синонімом Сходу, чи з Європою як із синонімом Заходу" [6, с. 189].

Однією з основних особливостей вітчизняної геополітичної стратегії в історичному аспекті була надзвичайна строкатість зовнішньополітичних орієнтацій, різноманітності підходів у визначенні їх пріоритетності. Так, Д. Яворницький, аналізуючи військову географію походів Б. Хмельницького та формування нового козацького геополітичного простору України, досліджував, як складалася власна українська національна геостратегія, різні геополітичні орієнтації: промосковська, пропольська, протурецька, прошвед-

ська і т. ін. [7, с. 13]. Усі ці історичні перипетії значної мірою пов'язані з географічним розташуванням України серед сильних держав-сусідів, які не погоджувалися визнати її незалежність.

Східні й західні впливи, що взаємно доповнювали один одного, мали місце на всіх етапах української історії, і це стало невід'ємним елементом сучасного життя країни, позначилося на виробленні сучасної геостратегії Української держави.

Під геостратегією розуміють розробку механізму реалізації геополітичних інтересів суб'єктів геополітики, обґрунтований геополітикою напрям діяльності держави на міжнародній арені. На думку З.Бжезинського, сутність геостратегії полягає у стратегічному управлінні геополітичними процесами [8, с. 31]. Розробляючи свою геостратегію, держава має через аналіз геополітичної структури світу вміти рахуватися з чинниками, що діють в її межах, і використовувати їх у власних інтересах.

Розробка геостратегії для України має передбачати оцінку геополітичного середовища з одночасним визначенням національних інтересів на глобальному, регіональному та локальному рівнях.

Формування цієї стратегії на початковому етапі характеризувалося відсутністю чіткого усвідомлення цілей на міжнародній арені та механізмів їх реалізації. Ще й сьогодні актуальним залишається пошук Україною свого місця в системі міжнародних відносин адекватно її геополітичному розташуванню незалежно від внутрішньополітичних змін у країні. Так, у 90-х рр. минулого століття керівництвом держави були поставлені доволі суперечливі цілі: намір стати нейтральною та позаблоковою державою (що було проголошено в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.) з одночасним становленням України як світової держави, здатної впливати на світові процеси (зафіксовано постановою Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. про "Основні напрями зовнішньої політики України"). Зрозуміло, що такі визначення не відповідали реальній розстановці сил на світовій арені й потенціалу України для реалізації таких цілей.

На думку С.В.Андрущенко, геополітичний кодекс України має локально-регіональний характер [9, с. 226]. Такі кодекси складаються з аналізу геополітичних кодексів сусідніх держав у співвідношеннях їх із власним геополітичним кодексом. Регіональні кодекси розробляються державами, що прагнуть поширити свій вплив на територію більшу, ніж сусідні держави першого порядку. До останніх належать Росія і країни ЄС. У принципі сформовані регіональні системи - євразійська та європейська - структурні одиниці сучасної геополітичної структури світу, які прагнуть до концептуалізації ідеї володіння простором, що їх оточує. Ключовою особливістю геополітичного розташування України є її бірегіональність - одночасна належність до двох геополітичних регіонів - Європи та Євразії. З цієї точки

зору Україна виступає межевою країною як для європейського, так і євразійського просторів, є міжсистемною периферією, що підпадає під вплив інтересів обох цих "геостратегічних гравців" (згідно з концепцією З.Бжезинського). Це й зумовлює балансування зовнішньополітичних векторів України: стратегічний курс на інтеграцію до ЄС із паралельним розвитком відносин стратегічного партнерства із Росією.

Геополітичне розташування України перетворює її на своєрідний геополітичний центр - державу, яка виконує комунікативні функції між двома регіональними системами, державу, за визначенням З.Бжезинського, "чье значення зумовлюють не їхня сила або мотивації, а, передусім, місце розташування", геополітичний центр, який може виступати як захист для держави, що має життєво важливе значення на геополітичній арені [8, с. 55].

Геополітичний центр наділений функціями території проміжного розташування, і ця геополітична даність, пасивна за природою, має активізуватися у власних інтересах. Це і є головним завданням для української геостратегії.

Треба взяти до уваги те, що рубіжне розташування України є уразливим у контексті здійснення зовнішнього впливу, оскільки залежить від цілей суміжних сторін. Тому балансування на протиріччях головних геополітичних суб'єктів (ЄС, Росія, США) на практиці загрожує національній безпеці через посилення тиску з боку одного з конкурентів і втратою досягнутого рівня співпраці.

Можна вважати, що національним інтересам України відповідатиме така стратегія, яка будуватиметься на засадах рівнонаближеності, виконуючи функції комунікаційного вузла. Практичними механізмами здійснення такої стратегії можуть стати нейтралітет, позаблоковість, багатовекторність, що передбачає максимальну реалізацію геополітичних та національних інтересів держави на всіх зовнішньополітичних напрямках. Більше того, історичні й географічні реалії практично виключають можливість орієнтації України лише на один стратегічний зовнішньополітичний напрям, і тому навіть палкі прихильники політики європейської одновекторності України чудово розуміють, що це не може бути єдиним стратегічним напрямом її зовнішньої політики.

Отже, багатовекторність слід сприймати не як коливання зовнішньополітичного курсу, а в широкому розумінні - як розвиток і підтримку взаємовигідних партнерських відносин із багатьма країнами світу. Для України це цілком раціональна і прагматична політика. Водночас зрозуміло, що така політика не може бути безпринциповою. Вона потребує чіткого визначення пріоритетних геостратегічних напрямів виходячи з об'єктивних можливостей держави і врахування національних інтересів. Не варто забувати й про те, що багатовекторність зовсім не означає рівновекторності. З усіх векторів

зовнішньої політики України найбільш важливими, такими, що мають дійсно стратегічний характер, слід визначити два, а саме: європейський та євразійський.

За таких умов, вважає український дослідник В.Манжола, "важливим елементом зовнішньополітичної стратегії України має стати концепція рівнонаближеності, сутність якої полягає в розвитку поглибленого співробітництва одночасно з усіма провідними міжнародними гравцями в регіоні, у прагненні встановити з ними відносини особливого або стратегічного партнерства" [10, с. 14-15].

Розвиваючи відносини стратегічного партнерства за обома цими напрямками, прагнучи розвивати рівноправні, взаємовигідні стосунки й інтеграційні зв'язки як у західному, так і в східному напрямі, Україна має можливості повною мірою використати переваги свого геополітичного положення і перетворитися дійсно у "вузол" комунікаційних зв'язків між країнами європейського та євразійського регіонів. Таким чином вона зможе відіграти ключову роль у реалізації концепції об'єднаної Європи, яка останнім часом набуває все більшої популярності - Європи не без Росії і не проти неї, а разом з нею, Європи, в якій Україна має всі можливості посідати гідне місце як рівноправний член цього співтовариства. Реалізація цієї стратегічної мети повною мірою відповідає національним інтересам України, створює сприятливі можливості її забезпечення і може розглядатися як основа її геостратегії - адже в даному випадку Україна виступає як системоутворюючий ланцюг, як природна сполучна ланка, а не як якась буферна зона або санітарний кордон.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи сказане вище, слід підкреслити, що національні інтереси, незважаючи на розвиток глобалізаційних процесів, посилення взаємозалежності країн внаслідок загострення глобальних проблем, зростання ролі інтеграційних об'єднань та їх впливу на внутрішню політику держав, продовжують відігравати вирішальну роль у формуванні державної політики, визначенні стратегії їх діяльності. Тому захист національних інтересів є домінантною основою забезпечення національної безпеки країни, що, у свою чергу, передбачає необхідність глибокого аналізу та врахування геополітичного фактора і визначення на цій підставі геостратегії держави. Для України в її основу має бути покладена концепція багатовекторності її зовнішньої політики на основі рівнонаближеності до провідних геополітичних гравців і чіткого розуміння геополітичних пріоритетів, серед яких визначальну роль відіграє реалізація відносин стратегічного партнерства на двох основних напрямках - європейському та євразійському. Визначення шляхів і механізмів реалізації цього стратегічного курсу визначає й перспективи подальших досліджень проблеми, що розглядалася в даній статті.

Список використаних джерел

1. *Lerche Ch. Politics Concepts of International in Global Perspctive / Ch. Lerche, A. Said. - USA, 1979. - 263 с.*
2. *Гелей С. Д. Основи політології : навч. посіб. / С. Д. Гелей, С. М. Рутар. - 3-тє вид., перероб. і допов. - К. : Т-во "Знання", КОО, 1999. - 427 с. - (Вища освіта ХХІ століття).*
3. *Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV // Відом. Верхов. Ради України. - 2003. - № 39. - Ст. 351.*
4. *Малинина О. Конструирование идентичности: возможности и ограничения / О. Малинина // Pro et Contra. - 2007. - № 3. - С. 60-65.*
5. *Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України // Уряд. кур'єр. - 2010. - 1 верес.*
6. *Потульницький В. А. Історія української політології / В. А. Потульницький. - К., 1992. - 231 с.*
7. *Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3 т. / Д. І. Яворницький. - К., 1990. - Т. 2. - 558 с.*
8. *Бжезинський З. Велика шахівниця. Американське панування та його геостратегічні імперативи / З. Бжезинський. - Львів ; Івано-Франківськ : Лілея - НВ, 2000. - 236 с.*
9. *Андрущенко (Гринько) С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі : монографія / С. В. Андрущенко (Гринько). - К. : Логос, 2005. - 286 с.*
10. *Манжола В. Квадратура інтеграційного кола (Актуальні проблеми європейської політики України) / В. Манжола // Політика і час. - 2007. - № 4. - С. 14-18.*

Василь Філіпчук,

аспірант кафедри європейської інтеграції НАДУ

Інституціоналізація публічного простору в Європейському Союзі: досвід для України

У статті досліджується можливість використання особливостей "некласичних" способів формування публічності як підстави та стимулу до згуртування громадськості та формування громадянського суспільства, властивих Європейському Союзу, з метою створення підстав для розвитку громадянського суспільства в Україні. Автор досліджує таку специфічну рису творення європейської публічності, як потреба інституцій у публічності, та аналізує можливість її використання в українському контексті.

Ключові слова: публічність, комунікація, легітимація, інституція, громадськість, публіка, політична нація, громадянське суспільство.